

KURULUŞ DÖNEMİNDE İSTANBUL'UN İKTİDAR SAVAŞI VE “TANİN” ÖRNEĞİ (1923–1925)

Tevfik ÇAVDAR

Medeniyetlere ev sahipliği yapmış, uzun zaman imparatorluk başkenti olmuş İstanbul'un ekonomik ve kültürel açıdan ayrıcalıklı konumu, siyasal alandaki ayrıcalıklı konumunu pekiştirmiştir. Bu konumunun elinden alınacağını düşünen İstanbul halkı, Kurtuluş Savaşından sonra Cumhuriyet devrimlerinin hayata geçirildiği dönemde Ankara ile iktidar savaşına girmiştir. Ankara'nın başkent olması İstanbul çevrelerince benimsenmemiş, İstanbul Matbuatı bu muhalifliği sert biçimde yansıtan yazılara yer vermiştir. Babıâli'ye her zaman yakın duran İstanbul'un Ankara muhalefeti ile ilişkileri artmış, Meclisin ikinci grubunun yani muhalefetin sözcüsü konumuna gelmiştir. İstanbul matbuatı bu nedenle İslami ve gerici kesimlerin odağı haline gelmiştir ama bunu gözden kaçırmıştır ya da kaçırmak istemiştir. Bu muhalifliğin dozajı Takrir-i Sükûn yasasına kadar artmış, yasanın çıkması ile İstanbul Ankara'nın egemenliğini kabul etmiş gözükmüş ve muhalefet gerilemiştir. Bu makalede Cumhuriyetin kurulması ile başlayan ve Takrir-i Sükûn yasasının çıkmasına kadar geçen sürede, İstanbul'un Ankara'ya karşı egemenlik savaşı, İstanbul Matbuatından muhalefetin tipik bir örneği olan “Tanin”den örneklerle gösterilmektedir.

Özakman'ın çok satan “Çılgın Türkler” kitabında, büyük zaferden sonra, Gazi Paşa'nın Halide Edip Hanıma her şeyin bitmediğini sıranın “birbirimizi yiyeceğiz” noktasına geldiğini ima eden bir sözüne rastlarız. Gerçekten de Milli Mücadele boyunca ortak düşmana karşı “Ulusal Cephe”de buluşan çeşitli gruplar ve yaklaşımlar Mudanya Mütarekesinden sonra ayrışmaya başladı. Cepheye katılmış olan herkesin, önderler de dahil olmak üzere, geleceğe yönelik düşünceleri çok farklıydı. Hanedana gönülden bağlı olanlar, hilafete şeriata inananlar ve eski ittihatçılar, liberaller, sosyalistler savaş sırasında adeta halli hamur olmuştu. Zaten milli mücadele sırasında ikinci grupta odaklaşan bir muhalefet söz konusuydu. Bu arada İstanbul'un etkin çevreleri ise Ankara'ya belirli bir kuşkuyla bakmayı sürdürmüşlerdi. Kuvay-i Milliye, Müdafai Hukuka açık bir tavır alan Ali Kemal, Refii Cevat, Refik Halit, Sait Molla ve benzerlerinin dışında Ankara'yı kalem ve eylemleriyle destekleyenler bile kurtuluş sonrasında olabilecekler konusunda hemfikir değillerdi. Sözün özü tarihin her döneminde başat konumunu sürdüren İstanbul, aydınları, sermaye çevreleri, azınlıkları ve seçkinleriyle bir Ankara hegemonyasına

hazır değildi. Bu nedenle yeni devletin kuruluş aşamasında İstanbul-Ankara arasında adeta örtülü bir iktidar savaşımı yaşanmıştır. Bu mücadele sırasında İstanbul basını “yerel iktidarı” sağlama amacıyla şehreminin tek dereceli seçimle seçilmesi yani merkez tarafından atanmaması üzerine etkin bir yayın politikası izlemiştir. Bu makalemizde 1923–1925 arasında, “Takrir-i Sükûn”la sonuçlanan iki kent arasındaki iktidar mücadelesini genel hatlarıyla ele alacağız. Şurası açıktır ki, Cumhuriyetin inkılâp olarak nitelenen dönüşümlerinin yaşama geçirilme süreci milli mücadeleden daha sorunlu geçmiştir.

İMPARATORLUKLAR BAŞKENTİ: İSTANBUL

İstanbul tarihin en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Doğu-Batı, Kuzey-Güney ticaret ve iletişim kanallarının adeta merkezindedir. Helen, Roma ve Türk etkilerini yüzyıllardır bünyesinde taşır. Her zaman ekonomik ve kültürel başat konumunu korur. Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarının başkenti olmuştur. Tarihi yarımadaının surları arasında sıkışıp kaldığı dönemde bile çevre ve dünya üzerindeki etkisini sürdürmeyi bilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de gözde, etkin ve ayrıcalıklı bir kent olma özelliğini sürdürmüştür. Karmaşık nüfus ve kültür yapısıyla da sürekli bir ilgi alanı olmuştur. Osmanlı döneminde, imparatorluğun her evresinde ülke içerisindeki başat konumunu korumayı başarmıştır.

İstanbul bir ayrıcalıklar kentidir. Bu konumu Osmanlı döneminde daha bir belirgin hale gelmiştir. Bu ayrıcalıklar değişik sınıflamalar içerisinde ele alınabilir. Öncelikli olanlar ekonomik imtiyazlardır. Galata’daki Ceneviz kolonisi bunun ilk örneğidir. Osmanlı döneminde ise bu ayrıcalıklı konum Rumları, Ermenileri, Musevi Cemaatini, bunların da ötesinde Avrupalı ticaret erbabını da içermiştir. 19. yüzyılda İstanbul adeta iki ayrı kent halini almıştı. Pera yakası gerek yaşam biçimi, gerekse ekonomik ve toplumsal yaşamıyla Avrupalı bir görünüme bürünmüştü. Kültürel yaşam giderek farklılaşıyordu. İmparatorluğun yarı sömürgeleşmesi sürecinde Pera, Çin’de gördüğümüz ayrıcalıklı kent bölgesi halini almıştı. Bugün de bu yöre (Beyoğlu, Şişli vb.) aynı görünümünü korumaktadır. Kentin Müslüman sakinleri de, imparatorluğun diğer yörelerine nazaran çeşitli imtiyazlara sahipti. Örneğin askerlikten muaf tutulurlardı. İstanbul’un imparatorluğun diğer bölgelerine nazaran ekonomik, kültürel üstünlüğü onun siyasal konumunu da pekiştirmiştir. II. Meşrutiyette de bu başat

olma durumunu korumuş ve Milli Mücadele günlerine böyle gelinmiştir.

İŞGAL ALTINDA “SODOME VE GOMORE”: İSTANBUL

1918'in Kasım ayında İtilaf Donanması Boğaza demirlediği zaman İstanbul halkı bunu bir acı kader gibi algıladı. Kemal Tahir'in iki yapıtı “Esir Şehrin İnsanları” ve “Esir Şehrin Mahpusu” ile Yakup Kadri'nin “Sodome ve Gomore” eseri o işgal günlerini çok çarpıcı biçimde anlatır. Oğullarını, kocalarını uzun savaş yıllarında yitirmiş ya da onlara sakat olarak kavuşmuş olan tarihi yarımadaya sığınmış Müslümanlar boyunları bükük kaderlerine ağlıyorlardı. Aydınlar şaşkın, cepheden dönen subaylar ise kızgın, fakat nasıl bir geleceğe doğru süründüklerini kestiremeden itilaf devletlerinin insafına ya da Wilson ilkelerine tutunmaya çalışıyorlardı. Bu durum 15 Mayıs 1919'da, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline kadar sürdü. Bu işgal Sultanahmet'te görkemli bir mitingle telin edildi. Yorgun savaşçılar ağır ağır başlarını kaldırıyorlardı. İstanbul'un Pera kesimi ise işgalden şikâyetçi değildi. Kentin Rum ve Ermeni azınlığı tam anlamıyla itilaf ordularının yanında yer almıştı. Yaklaşık beş asırlık Türk varlığının kent'ten silinmek üzere olduğuna inanıyorlardı. Musevi cemaati ikircikliydi. Diğer yandan hanedan ve ona bağlı beyzadeler işgal ordularıyla işbirliği yapmaktan çekinmiyorlardı. Pera, kızıl ordu önünden kaçan beyaz Ruslarla tam bir sefahat şehrine dönüşmüştü. Milli Mücadele yoluna girildiğinde İstanbul'da “Vaziyet ve Manzarai Umumiye” böyleydi.

Ali Rıza Paşa kabinesinin Sivas Kongresi Kararlarına uyararak genel seçim kararı alması üzerine dikkatler ve umutlar bu seçime bağlandı. Seçim süresince işbirlikçi basın “Milli” kavramı ile nitelenen her şeye saldırdı. Seçimler sonunda oluşan son Osmanlı Meclisi Mebusan'ı ve onun ilk hedefler bildirgesi niteliğinde kabul ettiği “Milli Misak” bu saldırılardan nasibini aldı. 16 Mart 1920'de İngilizlerin Meclisi dağıtması ve önderlerini Malta'ya sürmesi adeta alkışlandı.

Böyle bir alışıma sahip ve egemen zümrelerin neredeyse işgalden memnun olduğu ve Sevr'i alkışladığı İstanbul, 26 Ağustos 1922'yi izleyen o zafer günlerini bile tam anlamıyla idrak edemeyen İstanbul, 9 Eylül'de, İzmir'in istirdatı ile kendini sersemleten son yumruğu yedi ve nakavt olmuşçasına yıkıldı. Şimdi ne olacaktı?

Görünüşte bir umut yoktu. Kentin geleceği konusunda kuşkular

büyüktü. İmparatorluğun İstanbul'a sıkışıp kalan yönetim aygıtı ne olacaktı? İşbirlikçi olmayan, ama işgalden de rahatsız olmayan önemli bir kitle vardı. Bunların büyük çoğunluğunu ise renksiz, tatlısu aydınları teşkil ediyordu. Kentin Müslüman, yoksul ahalisi, bir avuç üniversite öğrencisi, milli mücadele boyunca Ankara'ya silah, insan ve belge kaçıran direnişçiler bayram yaparken, tüccarı ile ekalliyetleriyle ve tatlısu aydınlarıyla yaşamları süresince saraya ve hanedana bağlı olan saraylılar, her çeşit rütbeyle donatılmışlardı ve korktuklarını açıkça belirtiyorlardı. İstanbul'un bu ruh halini, büyük zaferden çok önce, 6 Şubat 1921'de "İkdam" gazetesinde "Rahatı Sevenler" başlığı ile Yakup Kadri şöyle dile getirmiştir:

Ankara'da yayımlanan refiklerimizden biri, İstanbul halkını, daha doğrusu Babıali'dekileri -ki en büyüğünden en küçük kalem efendisine kadar bütün memur sınıfını kapsamaktadır ve buna öğretmenler, yazarlar da dahildir- rahatlarına pek düşkün olmakla suçluyor. Ankaralı refikimizin bu görüşü doğrudur. İstanbullular öteden beri milletin nazlı bir kısmını kapsarlar. "Olayı idare" deyimini hiçbir milletin lügatinde yoktur. Onu inkılâp (II. Meşrutiyet) rüzgarı bile silip süpüremedi. Mütarekenin başından beri bu millete kayıtsız şartsız dayanmak ve beklemek tavsiye edenlerin, "Vücuduna vurulan her zinciri hürmete yakın bir itaatle öp" diyenlerin ne fikre hizmet ettiklerini anlamayanlar var. Bu nasihatlere göre millet yorgundur, her şeyden evvel huzur ve rahata muhtaçtır. Yatağını bir zindana bile koysalar eyvallah desin ve uzansın. Zira bunu söyleyenlerin rahata ihtiyacı vardır ve millete huzur ve sükûnu öğütlemenin manası şudur: "Aman gürültüyü kesin, uykumu kaçırıyorsunuz, rahatımı bozuyorsunuz! Bizce böyledir, hiç değilse, millet ve memleket işleriyle hiç uğraşmamalı." Aile ocağının sessiz ve yorgun havası bunları her türlü yorgunluktan ürken vücutları için en iyi ve en kolay barındığı bir iklimdir. Varınlık bu hava içinde sakin sakin, rahat rahat uyuyup, gerinsinler. Fakat ikide birde herkesi de, kendisiyle beraber bu bitkisel hayata sürüklemeye kalkışmaktan ve kutsal heyecanlarla kalplere soğuk su serpmekten çekinsinler.

Yakup Kadri'nin bu İstanbul tanımı, kentin büyük zaferden sonra millicilerden ürkesinin temel nedenidir. Sıradan Türk insanı zaferin coşkusunu yaşarken, İstanbul'un elitleri, saraylıları ve azınlıkları korkmuş bir halde gelişmeleri izliyordu. İstanbul, Ankara'ya, bu tozlu topraklı Anadolu kentindeki yeni iktidara güvenmiyordu. Onu, kendisinin yerine başat konumuna geçmesi olasılığını hazmedemiyorlardı. Hele radikal dönüşüm ihtimallerini düşününce ürküntüleri daha da artmaktaydı.

İSTANBUL'UN ANLAMAKTA ZORLUK ÇEKTİĞİ DÖNÜŞÜMLER

İlk Başkaldırı: İzmir İktisat Kongresi

Zaferin ilk depremini atlatan İstanbul tüccar ve sanayicisi varlıklarının temel ilkesi olan liberal ekonomi politikalarını yeni kurulan düzene kabul ettirme fırsatını İzmir İktisat Kongresi'nde buldu. Kongreye tezlerini savunma açısından, diğer katılımcı gruplardan daha iyi hazırlandılar. Türk ve milli nitelermeleri sık sık kullanmalarına karşın ileri sürdükleri savlar uluslararası kapitalizmin istemleri doğrultusunda idi. Kongrenin açılışında Gazi Paşa Türkiye için ekonominin önemini vurgularken ecnebi sermayesine karşı olmadığını ısrarla belirtmiştir. İktisat vekili Mahmut Esat Bey'in konuşması Ankara'nın düşüncelerini daha bir açık kılıyordu. Mahmut Esat Bey, yeni Türkiye'nin iktisadi düşüncesinin (o zamanki deyimle mesleğinin) ne Manchester okulunun çizgisinde, ne de sosyalist doğrultuda olduğunu, kendimize özgü karma ekonomi modeli uygulanacağını işaret etmiştir. Kongrede İstanbul tüccar ve sanayicilerinin önerileri büyük ölçüde kabul edilmiş, böylece İstanbul Ankara'ya karşı ilk köprübaşını kurmuştur. Bu suretle sermaye, "Türk İnkılâbı"nın en dikkate değer yılları olan 1930'larda bile etkinliğini arttırdı. Sonuçta, 1950'den sonra Cumhuriyet'te iktidarını sağladı. Ankara'yı ikinci plana itti. Yeni bir devleti yaratmaya çalışan kuşak ise ekonomiyi tam kavrayamamanın neticesini tam teslimiyete uzanan bir yenilgiyle 1980'lerde görmüşlerdir. Bağımsızlık savaşının askeri etkusu böylece tarumar olmuştur.

Saltanatın Lağvedilmesi

İstanbul'un etkin mahfilleri Vahdettin'in hallini bekliyorlardı. Asla Saltanatın lağvını düşünmüyorlardı. Bu konuda işgalci itilaf devletlerine de güveniyorlardı. Osmanlı İmparatorluğuna 16 Mart 1920'den itibaren son veren meclis kararı bir şok etkisi yarattı. Hüseyin Cahit kararı "İnkılâp" çılgılığı ile kutsarken, diğer gazeteler belli etmemeye çalıştıkları bir ikircikli tutum sergilediler. Biraz da Ankara'daki Meclisin "Âli Osman-ı" kurtarma niyetinden esinleniyorlardı. Saltanatın kaldırılmasından sonra Vahdettin ve ona bağlı vükela birkaç günlük intizar devresine girdi. Hemen tahttan feragat ettiğine dair bir belge imzalamadı. Vahdettin'in bu devrede bir İngiliz müdahalesini beklediği açıktı. Ne var ki, İngilizler sadece onun kaçmasına yardım ettiler. Böylece ona bağlı vükela da istifa etti. Ankara, İstanbul'dan yönetimi tam anlamıyla

teslim aldı. Bu durum İstanbul mahfillerinin umutlarını Halifeye ve Başkent olmaya bağladı. Halife Abdülmecit ve ülkede kalan hanedan mensuplarına tabasbusa uzanan bir bağlılık sergilemeye başladı. Abdülmecit bu ilgiyi kullanmayı ihmal etmedi. Tantanalı Cuma Namazı merasimleri, kabuller ile kamuoyu önünde sürekli görünmesi Ankara'nın dikkatinden kaçmadı. Basın, Halifenin tüm bu ilişkilerini birinci sayfadan vermeyi ihmal etmedi. Halifenin, Tanin'de Hüseyin Cahit'in başlattığı "Oğlumun Kütüphanesi" dizisine abone olması günlerce bu gazetenin en saygın köşesinde yer aldı. Ali Han'ın Halifeliğin korunmasına yönelik mektubu önde gelen İstanbul gazetelerinde yer aldı. Bunun üzerine Ankara İstiklal Mahkemesi İstanbul'a gelerek mektubu yayımlayan gazetecileri muhakeme etti. Bu muhakeme sürecinde İstanbul mahfilleri Ankara'ya karşı daha bir bilendiler. Beraat etmeleri (Lütfi Fikri Bey dışında) onların cesaretlerini daha da güçlendirdi. Ayrıca her geçen gün Ankara'nın muhalifleriyle ilişkileri de geliyordu.

Lozan Görüşmelerinin Kullanılması

Lozan barış görüşmelerine gönderilecek heyetin başkanlığına İsmet Paşa'nın getirilmesi İstanbul çevrelerince şaşkınlıkla karşılandı. Osmanlıdan müdevver birçok hariciyecinin dışlanması akıl alacak bir davranış değildi. Öte yandan Başvekil Rauf Orbay'ın da bu konuda ikircikli olduğuna ilişkin duyuların alınması görüşmelerin seyri müddetince eleştirilerin adım adım yükselmesine neden oldu. Bu eleştiriler, zaman zaman Ankara'ya özellikle Gazi Paşa'ya bile üstü kapalı, imalarla yöneltildi. Lozan müzakerelerinin birinci ve ikinci evresi süresince devam etti. Musul meselesinin çözümlenmesinin ertelenmesi, Yunanlılardan savaş tazminatının alınmaması onun yerine Karaağaç İstasyon bölgesinin verilmesi ile iktifa edilmesi, borçlar vb. gibi ekonomik sorunların bir bölümünün ileriye bırakılması gibi noktalar sürekli itiraz konularını oluşturuyorlardı. İstanbul'un seçkinleri Ankara'yı beceriksizlikle itham etmekte ısrarlıydılar. Hele Rauf Bey'in barış antlaşmasından dönen İsmet Paşa'yı karşılamamak istemesi İstanbul'u içten içe cesaretlendiren olayların başında geliyordu. Bu süre içinde İstanbul basını, adeta, Meclis'teki muhalefetin yani ikinci grubun sözcüsü haline geldi.

Meclis'in Feshi ve Yeni Seçime Gidilmesi

Ankara'da meclis içi muhalefetin "Hürriyet-i Şahsiyenin Masuniyeti"ne ilişkin yasayı kabul ettirmesi, Hükümet ve Gazi

tarafından kuşkuyla karşılandı. Bunun üzerine Meclis'in görevini tamamlaması nedeniyle yenilenmesine karar verildi. Seçimlerin yenilenmesi kararı İstanbul basınında zamansız, yeni bunalımları davet edebilecek nitelikte bulundu. Diğer yandan İstanbul'u Ankara'da temsil edecek vekillerin seçilmesi için de çalışmalara başlandı. Birinci Meclis'te kendini gösteren muhalefet grubunun (ikinci grup) yeni seçimle tasfiye edileceği ve Gazi Paşa'ya bağlı, tek sesli bir meclis oluşacağı düşüncesi yaygın bir biçimde dile getiriliyordu.

Ankara'nın Başkent Oluşu

Yeni Meclis (2. BMM) İstanbul basınının ve etkili çevrelerinin korktuğu gibi "Gazi'nin adayları" tarafından kazanıldı. Bunun da ötesinde İzmir'in kurtuluşunun ikinci yıl dönümünde Gazi Paşa Başkanlığında "Halk Fırkası" kuruldu. Böylece tesis edilen barış döneminde bir dizi radikal dönüşümün ilk adımı da atılmış oldu. İstanbul meafili (seçkinleri) artık açık bir şekilde korkuyordu. Kentin her anlamda başat olan konumunu yitirdiği hissediliyordu. Korkulan 13 Ekim 1923'te gerçekleşti. Ankara yeni devletin Başkenti oldu. İstanbul yaklaşık beş asır süren konumunu yitiriyordu. İstanbul basını her zaman yakın olmakla övündüğü "Babıâli"yi kaybetmişti. İlk şaşkınlık günlerinin atlatılmasından sonra, ikinci şok dalgası geldi. Cumhuriyet ilan edildi.

Cumhuriyet Dönemi Başlıyor

İstanbul basını ne yapacağını şaşırılmıştı. Önce olayı alkışlar gibi yaptı, "acabalar", "başarılı olabilecek mi" vb. gibi endişelerle bezemiş yazılar kaleme alındı. Ankara'daki Rauf Bey gibi bazı ricalin bu olayı "erken karar" olarak nitelemesi yeni umutları yeşertti. İstanbul'un başlıca gazeteleri bu yeni karardan sonra memnuniyetsizlik izhar eden Ankara çevrelerine bel bağladı. Halk Fırkası içinde oluşmaya başlayan muhalefet çekirdeğini arkaladı. Bu konuda önüne çıkan her fırsattan yararlanmaya başladı. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1) *Halife'yi yüceltme*: "Tanin", "Tevhid-i efkâr", "Vatan", "Sebillür Resad" vb. gibi gazete ve dergiler bu yönde pervasızdılar. Halife de davranışlarıyla adeta onları destekliyordu. Saltanat kayığıyla Üsküdar'dan tantanalı bir biçimde geçişi, bu meyanda boğazdaki müttefik donanması tarafından selamlanması bu olaylardan sadece bir tanesiydi. Nihayet 4 Mart'ta Meclis'in devrim niteliğindeki kararı geldi. Halifelik kaldırıldı. Şeriye Vekâleti lağvedildi. Tevhidi Tedrisat kabul edildi. Hanedanın

üyeleri sınır dışı edildi. Bu karar hem hanedana bağlı çevreleri, hem de İslami çevreleri rahatsız etti. Meclis içinde de bu kararı hazmedemeyen bir grup vardı. İstanbul bu olayı endişe ile karşıladı ve Ankara'ya karşı açık tavır aldı.

2) *Anayasa Tartışmaları*: İlk huruç hareketi Meclisteki yeni Anayasa (1924) müzakerelerinde yaşandı. 25. madde Cumhurbaşkanlığı'na Meclisi fesih yetkisi veriyordu. Aynen 1911'de olduğu gibi bu öneri milletvekillerinin itirazıyla karşılandı. Bilindiği gibi Tevfik Fikret'in ünlü "95'e doğru" şiiri Osmanlı Meclisi Mebusanı'ndaki fesih tartışmaları üzerine kaleme alınmıştı. Bu kez de böyle bir hakkı Cumhurbaşkanlığı'na vermek istemeyenler, İstanbul mebuslarını da arkalarına alarak muhalefete başladılar.

O günlerin gazeteleri bu maddeye yönelik yazı, yorum ve haberlerle doludur. Sonuçta bu hak verilmedi. Bu sefer de Başkumandanlık maddesi gündeme geldi. Başkumandanlığın Cumhurbaşkanlığına verilmesi istenmiyordu. Anlaşılacağı üzere temelde hareket Gazi Paşa'ya karşıydı. Görünür hedef İsmet Paşa ve müfritler ise sadece bir nevi kamuflajdı. Gazi ve onun hükümetine yönelik muhalifler arasında artık Milli Mücadele'nin lider kadrolarından kişiler de bulunuyordu. Rauf Bey, Kazım Karabekir, Refet Paşa, Ali Fuat Paşa, Adnan (Adivar) Beyler bunlar arasında önde gelenlerdi. Halk Fırkası adeta çatlamıştı. Nitekim asker milletvekillerinin, siyaseti ya da askerliği seçmelerine ilişkin yasa çıkınca muhalifler askerlikten istifa ettiler. Mecliste ve İstanbul basınındaki ağır hücumların sonrası İsmet Paşa istifa etti, yerine muadilliği ile tanınan Fethi (Okyar) Bey geldi. Bu arada muhalifler de "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası"nı kurdular.

3) *İstanbul Şehremini (Belediye Başkanı) Seçimi Tartışmaları*: İstanbul Şehremanetine yönelik eleştiriler, başkan Emin Bey'e saldırılar, ithamlar, suçlamalar basının temel haber malzemesi haline almıştı. Terakkiperver Fırkanın programında yer alan "tek dereceli seçim", şehreminlerinin seçimle gelmesi bu konuda bir tutamak oluşturdu. Basın bu öneriye sarıldı. Adeta bir kampanya başlattı. Konu Meclise yansıdı. Fethi Bey'in de başkanların seçimle gelmesinden yana olması Dâhiliye Vekili Recep (Peker) Bey'in istifasına neden oldu. Ne var ki, bu olay zamanla Fethi Bey kabinesini yıprattı.

İstanbul Matbuatı "Takrir-i Sükûn" yasasına kadar muhalefetinin dozunu sürekli arttırdı. Gazi bu muhalefete yerinde

yanıt verme amacıyla Yunus Nadi Bey'e "Cumhuriyet" gazetesini İstanbul'da çıkarması için destek verdi. İstanbul'un seçkin mehafillerince arkalanan bu Ankara karşıtlığı (günümüze kadar) irtica odaklarını güçlendirdi. Bu durum ne yazık ki İstanbul matbuatınca gözden kaçırıldı ya da görülmedi.

İSTANBUL MATBUATININ MUHALEFETİNE İLİŞKİN TİPİK BİR ÖRNEK: TANİN

İstanbul'da yayınlanan gazeteler, yukarıda sıraladığımız olaylarla ilgili, üstü açık ya da kapalı, Ankara yönetimine karşı sert yayınlarda bulunmuşlardır. Bu gazeteler arasında "Tanin", Tevhid-i Efkâr, "İkdam", "Vatan" ve "Son Telgraf" başı çekmektedir. Bunlar içerisinde hırçın ve dik başlı tutumuyla Hüseyin Cahit'in sahip ve başyazarı olduğu "Tanin" önde gelmektedir. Bu gazetenin muhalefeti daima İstanbul'un Ankara'ya yönelik egemenlik mücadelesinin simgesi haline gelmiştir. Nitekim Hüseyin Cahit Bey Ankara İstiklal Mahkemesince cezalandırılmış, Çorum'a Kalebentliğe gönderilmiştir. Yazar 1926'da, Ankara İstiklal Mahkemesinde, Gazi'ye suikast tertibi ile suçlanan eski ittihatçılarla (Cavid Bey, Canpolat ve diğerleri) birlikte yargılanmış, Çorum Kalebentliği devam etmiştir. "Tanin" in Ankara'ya yönelik başyazarları ile haberlerinden örnekleri aşağıda bulacaksınız.

4 Kasım 1922- Başyazı (H. Cahit): "İnkılap... 10 Temmuz inkılabı güneş yüzlü, altın saçlı, gürbüz bir çocuk doğurmuştur. Bu çocuk bin türlü tehlike ve ıstırap içinde hayat ve tahribatın pençesinde uğraşa uğraşa büyüdü, bugün rüştünü ilan ediyor. Şimdi onun elinde binlerce senelik şanlı Türklüğün hürriyet ve istiklal bayrağı dalgalanıyor. Arkasından bütün millet müttefidan dalgalanalım... İstikbal senindir". Bu başyazı saltanatın kaldırılması üzerine yazılmış, bu arada 1908 devrimine değinmekten de vazgeçemiyor.

5 Kasım 1922- Başyazı (H. Cahit): "Tarihi Günler... Sarayın vaziyeti hakikiyeyi idrak edememekteki gafleti ne kadar şayanı teessüf ise Babîâli'nin bu hakikati kat'i bir lisanca anlatarak şu günlerine bir nihayet çekmemesi de o kadar akıl ermezdi. Son dakikada gelen istifa meselesinin hiç olmazsa Babîâli'ye ait cihetini hal etmiştir". Aynı gazetenin birinci sayfasında şu haberi okuyoruz: "Tevfik Paşa kabinesi istifa etti. İdare-i umurda devam imkânı kalmadığını anlayarak çekildiler. Henüz feragatname (tahttan) mevzu bahis değildir. İstanbul'un adli, beledi ve zabıtası

hükümeti milliyeye biat etti. Dün adliye nezaretinden, cemiyeti umumiyeden (belediye meclisi) birer heyetle polis müdürü umumisi Esat Bey, Refet Paşa nezdine giderek Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetine arzı biat etmişlerdir.”

2 Aralık 1922- *Başyazı (H. Cahit): “Boğazlar Meselesi... Devletler Türkiye ile olan münasebetlerinde Levanten zihniyetini bırakarak uzakları görür, geniş bir zihniyetle, kibarhane hareket ettikleri gün şarkta sulh ve sükûn temin edilmiş demektir. İşte boğazlar meselesinin hallini bu sulh ve sükûn devresinin bir mübeşşiri gibi addettiğimiz içindir ki memnuniyetle karşılıyoruz”.*

13 Aralık 1922- Halifeye ait geniş ayrıntılı bir haber dikkati çekiyor. “Selamlık resmi âlisi, bugün Yıldız Camii Şerifinde icra buyrulacaktır. Halife hazretleri, hava müsait olduğu takdirde, araba ile Harbiye Nezaretinde Hünkâr dairesini (İstanbul Üniversitesi Rektörlük Binası) teşrif buyuracaklar, Şehsüvar (Atlı olarak) Camii şerife azimet edeceklerdir. Hava müsait olmadığı takdirde Otomobile Topkapı Sarayına teşrifle ve bade araba ile Camii şerife azimet buyuracaklardır.” Törenin etkileyici yanına dikkati çekmek isterim.

19 Şubat 1923- *Başyazı (H. Cahit): “İstanbul ve Anadolu... İstanbul’un müdafaa ve tahlisi için kanını döken bir milletin kendi eliyle İstanbul’u tahrip edeceğine, ayaklar altında çiğneneceğine ihtimal vermek için akliselimden ümidi kesmek iktiza eder.” İstanbul’un seçkin çevrelerinin Ankara korkusu bu yazıda açık bir biçimde görülüyor. Aynı gazetede iki haber öne çıkıyor: “İzmir’de İktisat Kongresinin resmi küşadı. Kongre binden fazla murahhas, erkek ve kâin, üçbini mütecaviz rüesayı mülkiye, erkânı askeriye, sefirler ve ecnebi mümessilleri hazır bulunduğu halde Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından irad olunan mufassal ve mühim bir nutuk ile küşad edilmiştir”, “Ankara’ya avdet etmek üzere evvelki gün İzmir’den hareket eden Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, dün Eskişehir’de Lozan’dan avdet eden İsmet Paşa Hazretlerin mülaki olmuşlardır.”*

20 Şubat 1923- *Başyazı (H. Cahit): “Tanin ve muhalefet... Acı olan hakikati gazetede görmekten hoşlanmayanlar belki buna muhalefet diyebilirler, fakat ben bunun memlekete hizmet olduğuna kaniyim.”*

24 Şubat 1923- *Başyazı (H. Cahit): “Küçük bir ders... Dün Ahmet Emin Bey arkadaşımız Vakit Gazetesinde bize bir ders vermekten başlayarak milli cephede vahdet lüzumunu anlattıktan sonra sulh muahedenamesi hakkında evvelki günkü yazımızı garip*

bulduğunu, bu tarzda bir makale yazılmasındaki hikmeti anlayamadığını söylüyor.” Sert bir polemik yazısı.

4 Mart 1923- Başyazı (H.Cahit): “Hürriyeti Şahsiye... Büyük Millet Meclisinin son yaptığı kanun hürriyeti şahsiyeyi mümkün olduğu kadar masun bulundurmak gayesini takip ediyor. İhtimal ki uzun bir tatbikat, ihtimal ki daha derin bir terbiye-i fikriye, hürriyet ve adalete hürmeti ruhlarımıza derin surette yerleştirir. O zaman bir kanun bulunmasa da hürriyeti şahsiye tecavüzden masun kalır.”

21 Mart 1923- Başyazı (H. Cahit): “İstanbul’un tasavvurlarından... İstanbul’un merkezi hükümet olup olmaması meselesine bugün yine avdet edeceğiz. Merkezi hükümet İstanbul’da olmasa, Türkiye’nin boğazlarından gelecek bir taarruza karşı müdafaa ihzar olunmayacak mı? Bittabi ihzar olunacak. Merkezi hükümet İstanbul’da olduğu takdirde, böyle bir ihtimal dahilinde yapılacak iş sadece rüesayı hükümetin Anadolu’ya çekilmesinden ibaret kalmak iktiza eder ki, bu da pek kabildir. Binaenaleyh bu bir mahzur olsa bile merkezi hükümetin Ankara’ya veya sair bir şehre naklinden tahaddüs edecek mahzurlar ile ölçülmesi iktiza eder. Zaten insanların bütün hareketleri için leh ve aleyhte söz söylenebilir. Verilen kararlar ancak, lehteki mutalibatın galebe çalmasına istinat eder. Onun için herkesin merkezi hükümet meselesi tahlil edildiği zaman bütün mahzurları ve faydaları hesaba katarak çıkacak neticeye göre bir karar vermesi iktiza eder.” Hüseyin Cahit İstanbul’la hiçbir Anadolu kentinin yarışamayacağını söylerken Anadolu’ya tam saha bir baskı uyguluyor.

31 Mart 1923- Başyazı (H. Cahit): “(Ali Şükrü Bey’in kaybolması üzerine) İlk Tecrübe... Tam sulh meselesinin ciddiyet ve nezaket kespettiği bir sırada hariçte kim bilir ne suretle tefsir ve izam edilecek bu vukuatın bize pek çok zarar vermesinden, ahlaki dâhiliyemizi tereddüt içinde göstererek düşmanlarımızı teşçi etmesinden pek korkarız. Vazifesini bila tereddüt ve hakkıyla ifa edeceğini Rauf Bey efendinin ağzından vaad eden hükümetimizin bu vazifesinde bir an evvel muvaffak olmasını menfaat ve selameti memleket namına temenni eyleriz.”

2 Nisan 1923- Başyazı (H. Cahit): “Cevabi nota (müttefiklerin verdiği)... Bilakis nota birçok hususatta mutaleatımızın terviç edeceği imalarına havidir. Mamafih cevabi notadan anladığımızı göre heyeti Murahhasımızın Lozan’daki vazifesi pek kolay olmayacaktır. Yine her nokta üzerinde uğraşmak lazım gelecektir. Eğer İsmet Paşa hazretleri bu defa da iktidar şöyle dursun adabı

muâşerette bile bigane arkadaşına malik olursa kendisine pek acırız.” Heyete güvensizlik bariz bir şekilde yazıda yansıtılıyor. Aynı sayıda şu haber dikkati çekiyor: “Millet Meclisi’nde yeni intihabat. İki ay zarfında itmam edilmek üzere yeniden intihabat icrasına karar verildi.”

4 Nisan 1923- Başyazı (H. Cahit) “İntihabat ve sulh... Türkiye’de yeni fikirlere ve cereyanlara karşı uyanmış bir millet var mıdır? Hakkını bilen ve hakkına karşı tazyik ve tesir tanımayan efkâr umumiye uyanmış mıdır? Avrupalıların zihinlerine gelecek bu suallere icraatımızla cevab-ı tasdik verelim. O zaman tecdidini intihabat kararından hiç nedamet göstermeyiz. Hatta bilakis Lozan’daki murahhaslarımızın vazifesini teshil etmiş oluruz. Çünkü biz öyle zannediyoruz ki, şimdi murahhaslarımız daha müşkülât karşısında kalacaklar ve takarrür etmiş zannettiklerin bazı noktalarda hayretbahş, inatlara tesadüf edeceklerdir. Kendilerine zahir olmak için arkada müttehit bir millet, ilan ettiği esasta sadık bir hükümet ister.”

5 Nisan 1923- Başyazı (H. Cahit) “İntihabat devresine girerken... Ümit ederim ki intihabat faaliyetleri kendim için çizdiğim şu hattı hareketten beni uzaklaştırmaz ve yine ümit ederim ki bütün matbuatımız da bu intihabada iştirak edecek ricali siyasiye de aynı hüsnü mülâhazat, aynı vatani endişe her türlü mülâhazata hakim olur, şu müşkül devreyi de sarsıntısızca, muvaffakiyetle atlatır, sükunetle birbirimizin hukuk ve haysiyetine hürmete, kardeşçe çalışmağa başlarız.” İnanılmayan umutları dile getiren bir yazı.

7 Nisan 1923- Başyazı (H. Cahit) “Zihniyet değişecek mi?... Onun için şimdi karşımızda parlak reklâmlı, muzip cümleleri de bulunan siyasi heyetleri gördükçe bütün bunlar çok iyi, çok güzel, şayanı takdir, fakat lütfen söyleyiniz bize yeni bir zihniyet getiriyor musunuz? Lakırdı ile değil fiiliyat ile bunu ispat ediyor musunuz? diye sormak istiyorum. Fakat bir ehemmiyetsiz rey için bende ama müşkülpesent davranıyorum.”

8 Nisan 1923- Başyazı (H. Cahit): “Köşemde... Her sabah köşemde rahat rahat gazeteleri okumakta devam ettikçe zihnim bütün bütün şaşırıyor. Memleketin selametini, saadetini düşünecek intihabat mı yapıyoruz; yoksa falana veya filana gayretkeşlik mi yapıyoruz? Şahsi iğbirar, dargınlık, dostluk minnetlerini bırakarak acaba biraz da mebusluk vazifesini ifaya muktedir zatları seçmeğe uğraşsalar intihabat umdelerine müzahir bir hareket edilmiş olursa da memleketin menfaatine hizmet edilmiş olmaz mı? Hâlbuki

gazeteleri okuyarak rahat rahat kahveni içersiniz. Bana öyle geliyor ki, en çok ağızda bu hizmet gelmesi geçtiği halde hiç düşünülmeven gaye yalnız bu oluyor.”

22 Nisan 1923- Başyazı (H. Cahit): “Gazetelerimin arasında... Memleketi idare edecek mebus aranırken, riyaset imtihanları geçirmiş, meslek ve mahrumiyete mütehammil spor adamları tavsiye edilmesinden ürküyorum. Memleketin idaresinden biraz da dimağa, ilme, ihtisas ve tecrübeye yer ayrıldığını, ehemmiyet verileceğini görsem daha memnun olacağım. Ta yanı başımızdaki medeniyet, huzur ve sükûn içinde sağ ve faaliyet dünyasına bakıp da ne olur bir parça bu hayatı bilen ve anlayanların elinde kalsak da bizde o hayata karışsak temennisi hâsıl oluyor. Fakat nemelazım söylesem bizi de kim bilir ne ile itham edeceklerdir.” Aynı sayıda şu haber öne çıkıyor: “Müdafaa-i Hukuk Grubunun umdeleri. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti reisi başkumandanımız Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretleri tarafından neşrolunan beyanname...”

23 Haziran 1923- Başyazı (H. Cahit): “İntihabat neticelerine dair... Onun için siyasiyat mücadelesinde pek büyük, pek parlak, pek kat’i bir muvaffakiyet büyük bir sebebi zaaf ihtiva eder. Son onbeş senelik tarihimiz bizim için pek istifadeleri bir ders mecmuasıdır. O devrede de parlak muvaffakiyetle neticelenmiş intihaplar vardı. Fakat parlak hizmetler istihsal edilmedi. Bugün için artık tutulan yoldan geri dönmeğe imkân kalmamıştır. Fakat Müdafai Hukuk Grubu heyeti bundan sonra bahis ettiğimiz o geniş düşünce ile ve müsadakarlık hissiyle hareketten ayrılmayacak olursa önümüzde açılacak sulh ve sükûn devresine dâhil olabiliriz.” Burada Lozan’la ilgili şu kötümser habere yer veriliyor: “Vaziyet buhranlıdır. Müttefiklerin murahhasları cephe vahdetini muhafaza etmektedirler. Müzakeratın inkıtaa uğrayacağı şayiaları mevcuttur. Devletlerin Lozan’daki murahhaslarına müphem talimatı...”

24 Haziran 1923- Başyazı (H. Cahit): “İstanbul’da intihabat... Memlekette sükûn, mütekabil emniyet ve hürmet müşterek vatandaşlık muhabbeti ancak bu gibi hareketlerle tesis eder. Her zemin ile birbirimizin kusurunu arayacak sıra değildir. Ancak, göze çarpan kusurlarımızın ihtar olunduğu zaman da kendimizi lâyemut addedecek kadar dar fikirli olmak da caiz değildir.”

26 Haziran 1923- Başyazı (H. Cahit): “Neye muhtacız... Fakat en çokta âlimlerden korkuyorum. Çünkü bir şey bilemediklerinin bile farkında değiller. Onun için icatlara kalkıyorlar. Hâlbuki Avrupa’da, yanı başımızda, bir takım safahat-ı tarihiyeden geçmiş

teşebbüsâtı ıslahat var. Muvaffakiyetle neticelenmiş icraat var. Plan çalışmaları var. Onlardan sormaya, öğrenmeye, izzeti nefsimiz için ağır gelse de sevgili vatana karşı borç addedilerek ihmal etmemeliyiz. Bu ilim ve ihtisas dünyasında biz birçok şeylere, kendi cehlimizle, başa çıkabilecek halde değiliz. Bunu kafamıza sokmalı, öğrenmeye çalışmalı, bilenlerden istifade etmeli, hatta onara iş bulmalıyız. İşte bu intihabat devresinde kendi kendime bu hayallere daldım, Ankara'daki iktidara ve yönetime cahil demenin nazikçesi bu olmalı.”

27 Haziran 1923- Başyazı (H. Cahit): “İntihabatın manası... Tekmil vaatlerini ikmal etmesin, ziyanı yok, çünkü bu uzun senelere mütevakkıftır. Fakat kanun ve adalet ile işe başlama memlekete yetişir” Lozan haberleri: “Siyasi komite Karaağacın Türkiye'ye iadesini kabul etti. Bulgar murahhasları da buna muaffakat ettiler. Fakat Bahrısefide (Akdeniz) bir mahreç itasında ısrar ediyorlar. Fransızlar ve Ankara İtilafnamesi. Müsadere edilen gemiler hakkında. İsmet Paşa Belçika, Portekiz ve Çekoslovakya ile teklif olunan ticaret mukavelelerinin akdini kabul etti.” Buna ek olarak karamsar bir haber veriyor. “Konferans neticelenemeyecekmiş. Noktai nazarımızda sebat ve ısrar ettikçe konferansın neticelenmesi mümkün değilmiş. Müttefikler bir sureti tasfiye bunacağını ümit etmiyorlar. Yunanistan'ın sonu gelmeyecek sabırsızlığı. Lozan'daki vaziyet vahimmiş.”

1 Temmuz 1923- Başyazı (H. Cahit): “Boğazlar... Hâlbuki boğazlar meselesi ele alınınca Rusya'nın lakayt ve seyirci kalabilmesine biz hiç ihtimal vermiyoruz. Boğazlarda bekçilik etmeğe koşacak Romanyalıların kendi hudutlarını muhafaza için geri dönmek lüzumunu hissetmeleri pek akla yakındır. Binaenaleyh boğazlar meselesini karıştırmak isteyenlere halisane diyoruz ki, ateş ile oynamayı bırakalım ve artık pek uzayan Lozan sohbetlerine bir nihayet verelim.” Aynı sayıda bir başka haber: “İstanbul mebuslarıyla mülakat. İstanbul payitaht olacak mı? İstanbul'un Türk ve Müslüman olarak muhafazası çareleri. Mebuslarımız İstanbul'lulara neler vaad ediyorlar”. Lozan'a dair: “Konferansın mukadderatı. Rumbold konferansın mukadderatının hali hazırda müttefiklerin elinde olduğunu söylüyor. İsmet Paşa'nın müttefiklerden ricası. Müttefikler arasında itilaf husulü sulhun tahakkuk edeceği kanaati.”

9 Temmuz 1923- Başyazı (H. Cahit): “İstanbul'da ilk hürriyeti şahsiye davası... Eğer dünyada tecrübelerden istifade, müspet şeylere binaen efkâr denilen lakırdılar bütün bütün boş cümleler

değilse vezaifi belediyenin ne olacağını belediyeleri mevcut memleketlerden biraz anlayalım. Hürriyeti şahsiyeden öteden beri tesis etmiş memleketlerde nasıl muhafaza edildiğini biraz tetkik edelim. O zaman İstanbul'da hamur ekmek yemek yahut hürriyeti şahsiyeden vazgeçmek sıkı karşısında kalmayız.”

11 Temmuz 1923- Başyazı (H. Cahit): “Ufak bir mukayese... Birimizin muaffak ve mesut olması için diğerlerinin bedbaht ve mahrum kalmasına hiçbir lüzum yoktur. İş dahili didişmeleri, akim ve muzır dedikoduları bırakarak, hatta siyasiyatın vücudunu unutarak bu memlekette bir unsur kemal olmak çok, pek çok çalışmaktadır. Sükûn ve kanun işte memlekette böyle bir devre açılmak ister. Eğer bu olursa hiç şüphe etmeyelim ki yaralarımızı kolayca sarabiliriz.” Lozan Haberi: “Konferans son günlerinde. Yarın veya öbürün komitelerin umumi celsesi akdedilerek husule gelen itilaflarla sulhun imza tarihi tespit edilecektir.” Bir başka haber: “Yeni mebuslarımızla mülakat. İsmail Canpolat Bey'in Tanin'e beyanatı: Merkezi hükümetin İstanbul'da olması en tabii ve zaruri bir şeydir. İstanbul'da Türk ve Müslüman kesafeti. Açıkta kalan memurlar meselesi. Sulh İstanbul'da vilayet ve emanetin (Belediye) tevhidî. Türkiye'nin müstakbel eshabı müdafaası. Ecnebi mütehassıslar. İhtiyat zabitanı.” Son telgraf haberi: “Yüzkırksekiz gün sonra sulh tesis edilebildi. Eylül nihayetinde son İngiliz askeri Türkiye'den çıkacaktır.”

25 Temmuz 1923- “İmzadan sonra... Lozan'da imzaladığımız sulh muahedenamesi Türkiye ile Avrupa devletleri arasında muallâkta bulunan bütün meseleleri hal ve tasfiye etmiş değildir. Mamafih bunun, imzaladığımız sulhun ahval-i milliyemizi tatmin etmediğini, bizim için muzır olduğuna dair bir mana çıkarmak büyük bir hata olur. Her şeyde akıl ve hikmet, insafi kendisinde gören Avrupa için bu noktadan bir vazife vardır: O da ilk adımı kendisi atmaktan ve dünkü imzadan sonra başlayan yeni münasebette bize dostluk ve hayırkâh ahlaki asri göstererek bizi tevcih ve teşvik etmekten ibarettir. Yeni münasebet böyle müteakabil emniyet hissi üzerine istinat ettiği gün bütün mesail-i muamelaka pek kolaylıkla kabili tevsiye bir şekle girmiş demektir.” İstanbul basınının Lozan anlaşmasını ne denli ikircikli karşılandığının en tipik örneği bu başyazıdır. İstanbul seçkinleri Ankara'nın hiçbir icraatını beğenmemekte kararlıdır. İmza töreni gazetede şöyle yer almıştır: “Sulh muahedenamesi imza edildi. Üç otuzbeşte bütün murahaslar imza etmiş bulunuyordu. Lozan Palas, Saat: 15.40 (24 Temmuz) Saat onbeşi onbeş geçe İsmet Paşa, Rıza

Nur Bey ve Hasan (Saka) Bey birinci olarak sulh muahedenamesini imzaladılar. Sonra sıra ile Sir Horace Rumbold, General Pele ve Marki Garini imzalarını attılar. Onbeşi otuzbeş geçe Mösyo Venizelos imzasını koydu.”

29 Temmuz 1923- Başyazı (H. Cahit): “Yeni Mecliste... Burası bilfiil tahakkuk ettikten sonra vekillerin mesuliyetini kabul etmek bir emri zaruri olur. Vekiller mesul olunca heyeti vekillerin icraatı umumiyede müştereken mesuliyetleri esasını kabule bir adım kalır. Bütün bunlar tabii olunca vekillerin meclisten ayrı ayrı intihapları eski manasını gaip eder. Ve mahzuru haiz olur. Onun için biz zannediyoruz ki, millet meclisi toplantıda heyeti vekillerin yeniden intihab mevzu bahis olduğu zaman meclisimiz nazik bir mesele karşısında kalacaktır. Bu meselenin ne suretle halledileceğini keşfe kalkmak bizim idare-i selahiyetimizden hariçdir.” Yayınlanan son resmi tebliğe birinci sayfada yer veriyor: “Resmi tebliğ: Sulh muahedenamesi imza edilmiştir.”

31 Temmuz 1923- Başyazı (H. Cahit) “Mebuslara dair... Görülüyor ki mesele pek vahim ve bugün bu meselenin vücudunu bilmezliğe gelmek kabil değildir. Yeni meclisimiz işe başlarken ilk düşünebileceği şeylerden birisi de kendisinin ve dolayısıyla memleketin şeref ve haysiyetine, temeline, hükümet mevcudiyetine taalluk eden bu bahşi tetkik ederek vicdanı umumiyeyi tatmin edecek surette haletmek olmalıdır.”

5 Ağustos 1923- Başyazı (H. Cahit): “İstanbul Vilayeti ve Şehremaneti... Aynı zamanda İstanbul Belediyesi şehre ait işlerde salahiyyette haiz olmak lazım gelir. Şehrin meclisi şehir işleri için bir nev’i parlamento mevkiinde bulunmak, belediye vergilerini serbestçe tarh ve kolayca tahsil salahiyyetine malik olmak, kuvvai icraiyyeyi tereküm eylediği şehremini üzerinde hakk-ı murakabesini icra etmek iktiza eder. Kuvvetinin mevcudu buna müsait değilse bu esas dairesinde tadil edilmeli. İstanbul şehremini kendi kendine yaşayabilecek bir hale getirilmelidir. İstanbul’u ehemmiyyetinden düşürmemek, geriletmemek ve mahvetmemek için tedbirler düşünüldüğü sırada her şeyden evvel bir İstanbul varetmek pek tabidir. Müstakil belediyesi olmayan bir memleket ise hiçbir zaman bu noktai nazardan var edilemez.” Yazı adeta İstanbul için bir otonom yöre teşkili arzusunu haykırıyor.

9 Ağustos 1923- Başyazı (H. Cahit): “Heyeti Vekile... Büyük Meclisinin açılması yaklaşınca dikkatler heyeti vekileye çevrildi. Meclisi Mebusan içinde kendisinden pek iyilerini söyleyebileceğimiz kimseleri heyeti vekile arasında görmeyelim.

Elimizdeki anasırdan istifade etmek yolunu bilirsek bu heyeti vekileye aza aradığımız zaman yalnız iktidar ve zekâya, ehliyet ve kabiliyete itibar edersek bu meclisi mebusan bize memnuniyet-i bahş bir heyeti vekile çıkarabilir.” İsmet Paşa ile ilgili haber: “İsmet Paşa şehrimizde 48 saat kalacaktır. İsmet Paşa Pazar günü zevalde hususi trenle Ankara avdet edecektir. Türkiye ve Amerika arasındaki muahede dün öğleden sonra Uşi Otelî'nin büyük salonunda imza adildi.

12 Ağustos 1923- Başyazı (H. Cahit): “Millet Meclisinin açılması... Yeni meclis noktai nazarımda pek müsait usul ve şerait dairesinde açılıyor. Büyük bir zaferin verdiği neşe içinde maneviyatı yüksek millet, meclise her hayırlı azim ve teşebbüsâtında pek kuvvetli bir müzaheret temin edebilir. Milletın ihtiyacını unutmuyarak, efkârı umumiyyeden yükselecek temenniyata kulak vererek halisane çalışacak bir meclis birazda ilme ve tecrübeye hürmet ederse elbette muaffak olacaktır. Yeni meclisimiz için bunu bütün kalbimle temenni eyleriz.” Haber: “Yeni Millet Meclisi dün açıldı. Yeni mebuslar vatan ve milletın menfaatlerinden başka gaye takip etmeyeceklerine yemin ettiler. Ankara’da tezahürat. Reis Abdurrahman Şeref Bey’in Beyanatı. Reisi muvakkathığa Ali Fuat Paşa’nın intihabı. Azanın şubelere tefriki (Komisyonlar) intihap mazbatalarının tetkiki.” “Darülfûnun’da mühim ve tarihi bir gün. İsmet Paşa müstakbel cidal için Türk gençliğinin sözünü aldı. Harp ve sulhun muzaffer amili, şerefli ve mesut bir sulh ile taçlanan hareketi milliyeye Lozan muahedenamesine dair darülfûnun gençliğine dün pek kıymettar bir hitabede bulundu.”

14 Ağustos 1923- Başyazı (H. Cahit): “En büyük dertlerden... O halde millet meclisinin en münevver bir ağızdan kanununun fevkinde bir fert mevcut olabileceği yolunda işitilen sözler neye yarar? Hiçbir şeye. Yalnız memlekette izan noksanının ne müthiş bir illet olduğunu ve bütün çektiklerimizin en korkunç membamın nerede olduğunu göstermeye yarar.” Haber: “Gazi Paşa Hazretleri Reis seçildikten sonraki nutku: Devletimizin istiklali mukarrerdir. Bunun banisi kahraman ordumuzdur. Bize ve ahfadımıza düşen vazife tarihi terakkide tereddütsüz ilerlemektir. Bu kadar fedakârlıkların semeresini elimizden kaçırmamak, felaketlerin avdetini imkânsız kılacak tedbiri almak, her günün düşüncesi bu olmalıdır.” Almanyadaki olaylar şöyle yansıtılıyor: “Almanya’da karışıklık artıyor. Komünistler bir amele hükümeti teşkiline çalışıyor. Komünistler propagandalarını şiddetlendirdiler. Umumi

grev ihzar ettiler, taraftarları çoğalıyor. Bütün mesele ameleyi kazanmaktan ibarettir.”

15 Ağustos 1923- Başyazı (H. Cahit): “Gazi Paşa’nın nutku... Bundan daha makul, daha mutedilane ve ümit bahş bir program olamazdı. Görülüyor ki niyet pek ciddidir, takip edilecek yol hakikaten kestirilmiştir. Bütün mesele bu selim siyaseti bulmağa intizar ediyor. Bunu idrak ve takdir eden bir mefkûrenin o selim siyaseti de temeyyüz ve tayin etmesini ümit ve temenni etmekten başka söyleyecek bir sözümüz yoktur.” “Yeni heyeti vekile reisinin (Fethi bey) nutku: Memleketin asayişini temin edemeyen bir hükümet çekilmelidir.”

25 Ağustos 1923- Başyazı (H. Cahit): “Halk fırkası ve muhalifler... En büyük milli bayram 10 Temmuz (2. Meşrutiyetin ilanı) olmalı. 23 Nisan’ın hidat (başlangıç) gibi telakki edilmesi ise ancak mantıkla, muhakeme ile alakasını kesmiş bir mefkûrede kabildir. 10 Temmuz meşrutiyeti getirmese idi 23 Nisan’a imkân yoktu. Fakat 23 Nisan’da olmasaydı ne meşrutiyet kalmıştı ne memleket. Binaenaleyh vatan seven her Türk bu iki tarihi bir birinin lazımı gayrı mufarıkı, mütemmimi telakki ederek, eskisini de, yenisini de, amillerini de aynı hürmet ve takdir hisleri içinde telakki eder.” Dikkat edilirse bu söylemde eski ittihatçı kadroları öne çıkarma arzusu var. Bu arada şu haber de dikkati çekmektedir. “İstanbul’un idaresi hakkında Vali ve Şehremini vekili Süreyya Bey’in beyanatı... Birbirini baltalayan üç müessese nasıl idare edilmelidir. İstanbul Valisi’nin sıfatı ve hukuku ne olmalıdır. Emanete temin edilen varidat ne gibi şeylerdir. İstanbul’a ait tasavvurlar.” Bir diğer haber: “Tahliye nihayet başladı. Müttefikeyn kıtaatı dün gece nisfileyliden (gece yarısı) itibaren tahliyeye başlamıştır. Bugün mektep tabya tahliye ve teslim edilecektir. Fransız kıtaatı gidiyor. Anadolu sahilinin tahliyesi ikmal edildikten sonra Rumeli kısmının tahliyesi başlayacaktır. Karaağacın tahliyesine başlandı.”

22 Eylül 1923- Başyazı (H. Cahit): “Nazik bir nokta... Suphi Nuri Bey dün muhalefetten bahsederken pek nazik ve mühim bir meseleye temas etti. Bugünkü tenkitlerde azim ve ümit kırıcı bir nokta olduğunu söylüyor. Azim ve ümidi yükseltmek için mutlaka cahilane grupları okşamağa lüzum yoktur. Keyfiyeti ve zorluğu göstererek idareyi tahrik etmek aynı zamanda umumi umudu arttırmak olur. Kendi hesabımıza bizim bütün neşriyatımızın temeli bu izah ettiğimiz çerçeve dâhilindedir.” Anadolu’daki yönetim (cahilane grup) olarak niteleniyor. Aynı sayfada bir haber öne

çıkıyor: “Bozcaadanın istirdatı. Kaleye sancağımız çekilirken Gambotumuz yirmi bir pare top atışı ile onu selamlıyordu.”

28 Eylül 1923- *Başyazı (H. Cahit): “Hürriyetperver ve muhafazakârlar... Tasavurattan icraata geçmek bütün bütün ayrı bir iştir. İşlemek ile bilmek aynı şey değildir. İşte bunun için muaffak olamıyoruz. Kendimize güldürüyoruz ve haklı tanizlere uğruyoruz.”* Diğer haberler: “Çanakkale tahliye olunmuştur.” “Türk ve Müslüman kardeşlerimiz için Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin âlemi İslama hitaben neşrettiği beyanname.”

29 Eylül 1923- *Başyazı (H. Cahit): “Hükümeti Milliye ve Cumhuriyet... Bu işin içinden tevkil nazariyesiyle çıkmağa (hükümet bunalımı kastediliyor) işte görülüyor ki, imkan yoktur. Esaslar farklıdır ve makul tarzda tatbik edilmek, kısır icatlara kalkışmamak suretiyle yeni kabul olunmak istenen esas muntazam bir hükümet makinesi kurmağa müsaittir.”* İlk kez “Cumhuriyet” düzenini makalesinde çözüm olarak öne sürüyor.

9 Ekim 1923- *İlginç bir haber manşette: “Büyük Millet Meclisinde fevkalade asabiyet... İstanbul’a gelen heyeti mebusanın istikbal edilmemesi. Meclis koridorlarında gürültüler. Fethi Bey İstanbul valisini meth ve müdafaa ediyor. Valinin cezası verilmeli. Heyet adi bezirgân değildir. Heyet avdet edecek karar verilecek.”* Aynı doğrultuda bir diğer haber: “Ankara’da İstanbul iştiyakı. Ankara ve İstanbul karşı karşıya. Mantık ve his mücadelesi. Meclisteki İstanbul iştiyakından bir manzara”. Bir başka haber: “Teşkilâtesasiye yüz elli maddeden ibaret bir kanun. Yeni kanununun mevadı Kanuni Esasi’den alınmıştır. Cumhuriyet cereyanına set çekilmek isteniyor. Yeni kanun projesi bugün fırka azasına tevzi ediyor.”

17 Ekim 1923- *Başyazı (H. Cahit): “Müspet ve menfi... Zaten heyeti vekilenin teşekkülünde de Halk Fırkası’nın yine kendi azası arasında bundan çok daha muktedir bir heyet teşkiline kadir olunacağını söyleyerek itiraz etmiştik. Nasıl ki sözlerimizin ispatı iki ay içerisinde pek ziyade göze çarptı. Memleketi Halk Fırkası idare edecektir ve etmelidir. Onun bu hakkına itiraz eden veya göz diken yoktur. Gaye memleketin hüsnü idaresidir. Kim hüsnü idare ederse biz onun taraftarıyız, sitayişkârıyız.”*

Önemli bir haber: “Muhakimi şer’i lağvediliyor. Reisicumhura verilecek selahiyet tesbit edilmektedir. Meclisi fesh selahiyetiyle kanunları red (veto) hakkı reiscumhura verilmeyecektir. Yalnız teklif-i kanunda bulunmak hakkı bahşedilecektir.”

19 Ekim 1923- *Başyazı (H. Cahit): “Şimdi sırası mı? Biz sıra*

beklemekten ise hükümet adamlarımıza halk idaresinin, halkın efkar ve şikâyetine kulak vermeden temin edilemeyeceği fikrini vermeğe çalışalım. Halktan gelen sesleri susturmaya ve boğmaya bakmayalım. Onların içindeki doğruları kabul etmekten hükümetin şerefının eksilmeyeceğini öğrenelim. Memlekette şikâyet hiçbir zaman bitmeyecektir. Hükümet bu sayede düzelecek, memleketin terbiyeyi siyasisi, hürriyeti kelim ve vicdan sayesinde tekâmül edecektir.” Diğer haberler. “Teşkilâtesasiye tadilatı. Gazi Paşa hazretleri hem meclis, hem devlet reisidirler. Müttehassıslar encümeni Gazi Paşa’nın riyasetinde içtima etti. Reiscumhur Millet Meclisi Reisi de olacak. Kabine hakkında karar verilemedi.”

28 Ekim 1923- *Başyazı (H. Cahit): “Tutulacak yol... İslah edilecek nokta budur. En muktedir adamlarımızı işbaşına toplar, fırkanın idaresinde nifak tevli edebilecek hareketlerden içtinap eder, kanunculuk ve nazariyetçilik iptilalarını bir tarafa koyarak ameli surette çalışmağa başarsak bugünkü buhranı maneviyeyi atlatırız. Biraz latife ve mübalağa ile diyeceğim ki üç sene hiç kanun yapmasak daha iyi olur. Elverir ki elimizdeki kanunları tatbik edelim.”* Diğer önemli haber: “Heyeti vekile istifa etti. Riyasete Fevzi veya İsmet Paşa’ların intihabı bekleniyor. Halk Fırkası pazartesi sabahı namzetlerini tesbit edecek. Öğleden sonra intihap başlayacaktır.”

30 Ekim 1923- *Başyazı (H. Cahit): “Fırkada... Olsa olsa bir itaat prensibi mevzubahis olabilir. Bazı hükümet ve fırka rüesayı falanı istemişler, fırkanın ekseriyeti buna razı olmuş. Biraz şahsiyet sahibi, biraz hürriyet, fikir ve vicdana sahip bir zat bu türlü bir itaat prensibi altında yaşamaz. Fırka rüesası fırkayı bu türlü idare etmeğe kalkarlarsa çok geçmeden işi çorbaya çevirirler.”* Üst Manşet, iri puntolarla verilen haber: “Türkiye devletinin şekli hükümeti Cumhuriyet oldu. Gazi Mustafa Kemal Paşa müttefikan reiscumhur intihap edildi. İsmet Paşa başvekil oluyor. Dün meclisde hazır bulunan yüzellisekiz aza Gazi Paşayı müttefiken reiscumhur intihap etti. Dün gece Ankara’da yüzbir pare top atılarak Türkiye Cumhuriyeti ilan olundu. Gazi’nin nutku: Türkiye Cumhuriyeti mesut, muaffak ve muzaffer olacaktır.”

31 Ekim 1923- *Başyazı (H. Cahit): “Yaşasın Cumhuriyet... Meclisi Mebusan’da alkışlarla kabul, hariçte toplarla tesid edilerek ilan ettiğimiz Cumhuriyetin yaşamasını sahiden istiyor muyuz? ... Demek ki meclis bir kabineye itimat edip devreyi içtimaiyesine nihayet verecek muvakkaten dağılacak, fakat esnayı gaybubetinde onun kabinesi bir tarafa atılabilecek ve yerine –ilerde nazarı*

tasvibe arz edilmek şartıyla- başka bir kabine getirilmek kabil olacaktır. Cumhuriyetin manası padişahlara verilmemiş bir hakkın reisicumhura verilmesi demek olmayacağı için bunu aculane bir hareketten ileri gelmiş bir tahriri tasavvuri adediyoruz.” İsmail Muştak’ın şu yorumu gazetede yer alıyor: “Eğer Gazi Paşa Kafkasyadan Akdeniz sahiline kadar daima yükselterek taşıdığı ordu bayrağı gibi siyaset bayrağını da şeref ve muaffakiyetle taşıyabilirse, Türk vatanımız ve Türk milletini iki defa kurtarmış olacaktır. Ve ikinci halâs birinciden ne daha az zahmetli, ne daha az şerefli.”

1 Ocak 1924- Bütün gazete, gazetecilerin istiklal mahkemesinde görülen davalarının ayrıntıları ile ilgili haberlerle dolu: “İstiklal Mahkemesinde gazetecilerin muhakemesi dün hitam buldu. Dün celse küşadında Velit ve onu müteakip Hayri Muhittin, Cevdet Beyler söz söylemiş ve müddei umumi Vasıf Bey, Vekil ve müvekkillerinin müdafaatına mukabele ve buna karşı Hüseyin Cahit Bey ve vekilleri tarafından serdi müdafaa olunarak muhakemeye hitam verilmiştir.”

3 Ocak 1924- Başyazı (H. Cahit): “Beraattan sonra... Efkârı umumiyyeye, millete ve Türk gençliğine şu satırlarla teşekkürlerini arzederken en halis kalple mütefekürlerimizden birinin (Lütfi Fikri Bey) şu dakika hapisanede olduğunu efkârı umumiyyeye ve milletin zinandarlarına hatırlatmayı bir vazifei vicdan bilirim. Bizim davamızda adaleti ile temayüz eden muhakemenin Lütfi Fikri Bey’i mahkum ettikten sonra alicenabı ile de temayüz ederek millet meclisinden kendisinin affını talepte bulunması cidden bir büyüklük teşkil edecektir. Biz bu büyüklüğü kemali itimat ile bekliyoruz.” Bu dava Ağa Han’ın hilafetin korunmasını isteyen mektubunun yayınlanması üzerine açılmıştı.

8 Ocak 1924- Başyazı (H. Cahit): “*Matbuat Kanunu...* Gazete müdürü mesulu beraat ederse hükümetten tazminat istemeğe hakkı olacaktır. Bu şekilde bilâ tereddüt ile tecviz edilebilecek madde 1329 (1913) tarihinde uğradığı tadilat ile hürriyet esasına tamamen mugayır bir şekle bürünmüştür. Matbuat kanunundaki bu lekeyi silmek şerefli Cumhuriyetimize isabet ettiğini görmek cidden şayanı memnuniyet olacaktır.”

22 Ocak 1924- Başyazı (H. Cahit): “*Amele hayatının tanzimi...* Ameleyi sermayeye karşı haddinden fazla himayeye kalkarsak sermayeyi ürkütmüş oluruz. Ortada teşebbüs ve iş azalır, bunun zararını yine amele ve memleket çeker. Binaenaleyh meseleyi böyle umumi ve vatani noktainazardan muhakeme etmek

ve sulhu müteakip memlekette bir devri-i selahı açmak isterken bu devreyi selahın temelini kurmak bir vecibedir.”

1 Şubat 1924- Başyazı (H. Cahit): “Haftı gizli celsede matbuat... Fakat tabiatta düşündüğünü söylemek hürriyeti olmasaydı kimse ses çıkaramayacaktı. Ve fena usuller, adetler teessüs edecek, inkişaf ilerlemeyecekti. Hürriyeti matbuat mantıksız ve kanunsuz hareketlere bir fren teşkil eder. Bazen bu fren bizim işimize gelmezse kırarız. Fakat ne yapalım, her türlü hatırın, her türlü şahsiyetin fevkinde bir vatan vardır ve vazifesini bilen bir gazetecinin hizmet edeceği efendide odur.”

2 Mart 1924- Haberler: “Reisicumhur hazretlerinin sene başı nutku... Reisicumhur hazretleri dünkü mühim nutuklarında dini, bir vasıtai siyaset olmaktan tenzihe, orduyu siyasetten tecrit, hürriyeti matbuattan mütevellit mahzuru yine hürriyeti matbuat ile izale etmek, adliyemizde her türlü batıl tesirattan silkinmek lüzumunu izah eylemişlerdir.” “Sarayda vaziyet, Halife hazretleri kararın tebiğini bekliyor. Halife hazretleri kararı tebellüğ eder etmez, hanedanın diğer azalarıyla birlikte seyrisefain idaresince tahsis edilecek bir vapurla memleketi islamiyeden birine; öyle ki ihtimal Mısır’a gidecektir.”

6 Mart 1924- Başyazı (H. Cahit): “Latin Harfleri... Bu husus dediğimiz gibi Latin harflerinin kabulü o asarlardan istifadeye bir mâniada teşkil etmeyecektir. Gözümüzün önünde milyonlarca halk, onun hayati ve istikbali var. Bu memleketi yaratabilmek için bu halk en kolay en seri ve en emin surette okumak ve ona yirminci asır irfanını, zihniyetini vermek, onu asri hayata tatbik ettirmek lüzumu var. Bunu da ancak Latin harflerinin kabulüyle temin edebileceğimizi görüyoruz. Çünkü bu sayede herkes çabuk ve kolay öğrenebilecektir.” Haberler: “Sabık hanedan azası gidiyor. Saraylarda telaş. Hanedan azası eşyayı zatiyelerini yok pahasına satıyor.” “İsmet Paşa kabinesi istifa etti. Reisicumhur hazretleri kabinenin istifasını kabul ve yeni kabineyi teşkile İsmet Paşa’yı memur etmiştir.”

10 Mart 1924- Başyazı (H. Cahit): “Fırkanın hali... Bu itimat ile kabinenin kuvvai ve umumi bir müzaherete nail olduğu iddia edilemezse de millet meclisi huzuruna bir kabine meselesi çıkacak olursa fırka bu kabineyi devirecek kadar azimperverane davranabilecek halde değildir. Bazı vekiller bir müddet sonra düşerse bu pek fazla kemale ermiş bir meyvanın kendiliğinden dalından ayrılması kabilinden vukua gelecektir. Kabine prensip ve icraat hükümeti olmak isterse ve kendisinde böyle bir kabiliyet

varsa bu istidadını zahir etmek için meydan serbesttir.” Haberler: “Cumhuriyetin ikinci kabinesi iş başına geçerken. Kabinenin teşkili nasıl oldu. Koridordaki mırıltılar, liste neden gizlendi. Mebuslar hangi vekili istemiyorlardı.”

11 Mart 1924- Başyazı (H. Cahit): “Teşkilâtiesasiye tadilatı... Millet Meclisinin Teşkilatı Esasiye kanununda nisabı ekseriyet keyfiyetini de tahtı irade altına aldığı telgraf haberleri cümlesindedir. Şimdiye kadar kabul edilen tadilatta şekle pek riayet edildiği yoktur. 1293 (1876) kanunu esasının değişmemiş bir maddesine nazaran tadilat arayış mürettebenin mutlak ekseriyete yapılmak lazım gelirdi. Millet Meclisi şimdi bunu azayı mevcudenin sülüsüne indirmiştir. Herhalde kemali ehemmiyetle takip olacak müzakerat hazirunun bir an evvel bir neticeye iktiran ederek şu teşkilatı esasiye mucitlerine nihayet verilmesi sükun ve istikrar namına pek şayanı takdirdir.” Muhalefetin dozu yükselmektedir. Haber: “Mülga hilafet muhafızları. İstanbul’da artık bir vazifesi kalmamış olduğundan hayvanları Ankara’ya gönderilecek ve efradıda üçüncü kolorduya mal edilecektir. Piyade muhafız bölüğü ise merkez kumandanlığı emrine verilmiştir.”

28 Mart 1924- Başyazı (H. Cahit): “Kuvvetli Hükümet... Bütün bunlardan sonra mecliste fırkacılık ihtirasatından dolayı muayyen bir fikir etrafında bir ekseriyet teşkil edilemezse yahut İngiltere’de sık sık misallerine tesadüf edildiği gibi, ekseriyet olduğu halde, bazı ahvalde milletin reyini yeniden almak lüzumuna tahakkuk ederse o zaman bu hakkı fesih tatbik edilir. Geçen gün de söylediğimiz gibi bizdeki haklı fesih taraftarları doğru bir esası yanlış müzakere etmektedirler.”

29 Mart 1924- Başyazı (H. Cahit): “Buhran... Teşkilâtı Esasiye’imizin 25. maddesinin memlekette siyasal bir buhran tevhit edebileceğini tahmin etmek pek kabil değildi. Fakat birden bire ortaya bir buhran çıkıverdiğini gördük... Fakat vehme, vesveseye, kin ve infiale mağlup olduğumuz takdirde gözümüz hakikati hali görmez, buhranı izale edelim derken ona yeni buhranı ilave ederiz. Hiç yoktan meseleler çıkarıyoruz. Ancak Türkçede bunun adına hüsnü idare edememek derler.”

3 Nisan 1924- Başyazı (H. Cahit): “Fıkra müzakeresinde... Şu fıkra müzakeresi hakkındaki intibalarımızı hülasa etmek istersek diyeceğiz ki, söylenmiş olan sözlerden, bu sözleri doğru yahut yanlış olmaları keyfiyetinden sarfı nazar, sırf böyle bir vukuunun tahdisi memleketimizin hayatı siyasiyesinde bir tekâmül ve bir tekâmülü asri addedilebilir. Bir kere gizli fırka müzakereleri devrini

kapanıyor. Zabıtlar neşredilmekle fırkanın efkâr-i umumiye-i millete karşı hesap vermek mecburiyetinde olduğu teslim ediliyor. Başvekil tarafından hükümetin yalnız meclis ve efkârı umumiye karşısında mesul olabileceği ve sükût edebileceği prensibi teyid ediliyor. Bunlar hayati siyasiyemizin şayanı memnuniyet bir merhaleyi tekâmülüdür. Üst tarafı şahsiyattır ve teferruattır. Mesele salim esaslar dairesinde yürümeğe çalışmaktır.” Haber: (Tasarlanan bir kanuna göre) “Türkiye’de muhtelif anasırın ikamet edebilecekleri mıntıklar. Rumlar İstanbul haricinde, Araplar ve Ermeniler şark ve cenupta ikamet edemeyeceklerdir. Şehirlerde oturanlar Türkler’in %10’unu geçemeyecektir.”

26 Nisan 1924- Başyazı (H. Cahit): “İstiklal Mahkemeleri... Biz kendi hesabımıza memlekette hiçbir gayritabilik görmüyoruz. Mantıken bir hükümet elindeki vesaiti zaptiye ile memleketi pek güzel idare edebilir. Hiçbir tehlikeyi dahiliye melhuz değildir. Hükümet kendi hareketiyle bu itimat ve emniyete tercüman olduğu dakikada en hayırlı bir propagandayı yapmış olur.”

1 Haziran 1924- Başyazı (H. Cahit): “Nereye Gidiyoruz... Halkın lisanı hükumete ne yapıyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? diyor. Eğer hükümet bu suale cevap vermek için behemahal teşrinisani (Kasım) içtimamı bekliyorsa Halk hükümeti tabiri bir laf-ı bimana olur. Doğrusu, merkezi hükumette hüküm süren bu zihniyetin hikmetini bir türlü anlayamıyoruz.”

28 Temmuz 1924- Başyazı (H. Cahit): “Mülazahat ve şekli hükümet... Bunların yalnız ve yalnız faidesi görülür. Çünkü doğru iseler tesirlerini ergeç husule getirecek fenalığın izalesine hadim olurlar. Bu da Cumhuriyet lehine bir kazançtır. Bi esas iseler bitesir kalırlar. Bu da Hürriyet-i Kelam ve matbuata riayetini ispat etmek dolayısıyla Cumhuriyetin kaderine hizmet eder.”

22 Ekim 1924- Başyazı (H. Cahit): “Muhalefet bahisleri... Hükümet keyfe maiş hareketle ve keyfi isteise kanuna tabiete serbest bırakılmasın. Hükümet, biliniz ki, kanuna riayetle bağlıdır; kendisinin fevkinde kanun vardır. İşte şu anda memleketin ihtiyacı millet meclisinde böyle nüfuzun kendisini hissettirmesindedir. Hükümetin her dediğine, her yaptığına mutlaka, fena demeyi ittihaz etmiş mebuslar görülürse bunlar nasıl efkârı umumiyenin haklı muahazesine düşer olacaklarsa, milletin hakkını arayan ve onu müdafaa eden mebuslar görüldüğü zamanda bunlar o kadar takdiri celp edeceklerdir.”

6 Kasım 1924- Başyazı (H. Cahit). “Bir dereceli seçim... Onun için Millet Meclisimizin bu devreyi içtimamın ilk adımlarını

tereddüt ve müphemiyet ifade eden fertler ortadan kalkıp vaziyet serahat kesip edince meclisin ilk yapacağı işlerden biri bir dereceli intihap usulünün kabulünden ibaret olacağını ümid ederiz.”

10 Kasım 1924- Başyazı (H. Cahit): “Recep Bey’in Beyanatı... Bir mechulün diğer bir mechul ile güya tarif ve izah edildiğine ilk defa tesadüf ediyoruz. Sonradan muhterem mebuslarımızın ekseriyeti azimesi bu kabil izahat ile iktifa ediyorlar. Belki Halk Fırkası mebusları sebepleri bildikleri için bir ufak işaret ile iktifa etmişlerdir. Fakat acaba bir zavallı kitleyi hakimeyi teşkil eden halk, bizim bir bir şeyi anlamaya hakkımız yok mu?” Haber: “Rauf Bey’in riyasetinde yeni bir “Cumhuriyet fırkası, Hükumete ademi itimat reyî verse mebuslar halk fırkasından istifâ ettiler. Fırkadan elli mebusun ayrılacak.”

11 Kasım 1924- Başyazı (H. Cahit): “İstifalar... Teşkilî melhuz olan yeni fırkayı mehaza meclisi mebusan’da kontrol ve tenkit vazifesi bundan sonra ifâ olunacağı için memnuniyete karşılıyor. Fakat programı görmeden ne lehinde, ne aleyhinde şimdiden bir şey söylemeyi ihtiyatsızca bir hareket diye telakki ederiz. Halk Fırkasından ayrılan şahsiyetler arasında büyük şerefli bir mazinin şöhreti, mesaisi ve hizmeti ile mahmul birçok zatlar gördüğümüz için şimdiki halde bize yeni fırkanın ancak vatani bir gaye takip edebileceği ve Cumhuriyet ve demokrasi esasından zerre kadar inhiraf edemeyeceği kanaatini besliyoruz.” Haber. “Fırkadan elli mebusun ayrılacağı tahmin edilmektedir.” “Halk fırkasının içtimai... Badema fırka kararı olmadan izahat yapılmayacak. Dün fırka nizamnamesinde mühim tadilat yapılmış ve istifalar müzakere edilmiştir. Fırkanın ismi Cumhuriyet Halk Fırkası olmuştur.”

15 Kasım 1924- Başyazı (H. Cahit). “Korkunç bir manzara... Asıl garip nokta, muhterem Ali Bey bu hissi kendisini kaptırarak hakikatı tarihiyeyi, mantığı bir tarafa bırakmış, söz söylerken etrafından “Aman Ali bey kendine gel” demiyorlar da, alkışlıyorlar. Herkesin bildiği bu hakikatlara Halk Fırkasında vakıf bir kişide mi yok? Açıkça söyleyelim: bunlar ciddi bir fırkaya yakışmayan sözler ve hareketlerdir.”

16 Kasım 1924- Başyazı (H. Cahit): “Hakikat karşısında... Siirt mebusu muhtereminden sorarım: bu vaziyet karşısında fiili ve ciddi bir hâkimiyeti milliyenin mevcudiyetinden bahis etmek kabil olur mu? Biz bu haklı tereddütlerimizden dolayı hakikat ile istihzah ediyoruz, yoksa vaziyeti hakikiye bundan ibaret iken hâkimiyeti milliyeyi tesis etmiş, vukuat haline gelmiş bir esası

diğer iddia eden Siirt mebusu (Mahmut Soydan) muhteremi hakikate gözlerini kapamış oluyor.”

18 Kasım 1924- Başyazı (H. Cahit): “Sandalye Kavgası... Böylesi bir muhakemenin pek tabii olarak akla gelmemesi değildir. Onun için memleket hesabına çirkin, Cumhuriyet Halk Fırkası için fütursuz olan bu sözlere ve muamelelere bir an evvel nihayet verilerek birazda memleket işlerine ehemmiyet verilse pek fena bir şey yapılmış olmaz zannediyorum.” Haber: “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası resmen teşekkül etti. Yeni fırka programını ve nizamnamesini vermiş ve bir beyanname neşretmiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, hâkimiyeti milliyenin bilâkaydüşart millete aidiyeti esasına müstenit, bir dereceli intihabata taraftar, şehremanetinin müntehip ve matbuatın serbest olması lüzumuna kanidir.”

22 Kasım 1924- Başyazı (H. Cahit): “Türk Kimdir? Haçik Bey müsterih olabilir. Çünkü Falih Rıfkı Bey Türklüğü bana bile çok görüyor. Cumhuriyetçiliğimden lütfen şüphe etmiyor. Fakat Türk değil Osmanlı imişim! Osman hanedanı taraftarı manasına değil, Cumhuriyet Halk Fırkasının korumak istediği inhisar heyetine girmeğe layık olmamak manasında. Çünkü bütün mesele dönüp, dolaşıp bazı efendileri yerlerinde tutmak neticesine varıyor. Pek açıkça söyleriz: böyle hafifliklerle devlet idare edilmez.” Haber: “İsmet Paşa dün akşam başvekâletten istifa etti. Yeni kabineyi Fethi ve Recep Beylerden biri teşkil edecek. Fırka heyeti idaresinin mühim bir içtimaı...”

23 Kasım 1924- Başyazı (H. Cahit): “İsmet Paşa'nın istifası... Hâkimiyeti Milliye fikri ruhlara nüfuz ederse ancak bu surette hareket edilebilir. Bu nokta üzerinde bilhassa ısrar ediyoruz. Çünkü bugün nazar-ı müsamaha ile görülebilecek böyle bir hareket yarın emsal olur, anane haline geçer. Bizde memlekette hakiki bir hâkimiyeti milliyenin efkârı umumiye hükümran olmasını hiçbir zaman göremeyiz.” Haber: “Yeni kabine Fethi Bey riyasetinde teşkil etti. Fethi Bey hükümetin beyannamesini bir haftaya kadar mecliste okuyacağını söylemiştir. Meclis mehafilinde kabinenin muhafaza-i mevki edemeyeceği söyleniyor.”

25 Kasım 1924- Başyazı (H. Cahit): “Riyaseti Cumhur ve Fırka riyaseti... Kendisinin zekâsı bu lüzumu takdir etmesi için kâfidir. Binaenaleyh kendi kendiliğinden hakimiyeti milliyenin icaplarına göre hareket etmesi ve bütün mefkurelere hakim olan kabusa nihayet vermesi zamanı tam bu zamandır. Siyasi fırkalar fevkinde kalacak, hâkimiyeti milliyenin icrai faaliyetine mekân

temin edecek Mustafa Kemal Paşa için İzmir Zaferinden büyük bir galebe olacaktır. Çünkü bu galebe insanlık ihtiraslarına karşı ihraz olunacaktır. Tarihin büyük adamları ancak bu yoldan geçerek gitmişlerdir.”

5 Aralık 1924- Başyazı: (H. Cahit): “Matbuat kanunu hakkında yeni bir layiha... Bizim için bunda şahsi hiçbir endişeye mahal yoktur. Çünkü bu layihayı kanuniye katiyet kesbettiği gün gazetemizi kapanırız. Fakat böyle bir kanun yaptıktan, hürriyeti matbuatı mahvettikten sonra bu memlekette halk fırkası yaşayamaz. Çünkü halkın karşısına çıkamaz.”

8 Aralık 1924- Başyazı (H. Cahit): “Hür matbuatın ilgası... Kozan mebusu muhtereminin layubayı kanuniyesi bu hürriyeti matbuat devrinde alelade bir gazete makalesi şeklinde telakki edip hoş görmek yolundaki mütaleaya gelince, her halde orada küçümsenen bir fark vardır. Zannediyorum. Bu sütunlarda yazdığımız şeyler bir makaledir. Fakat millet meclisinde Saib beyefendinin yapmak istediği bir idam fermanıdır.” Haber: “Hürriyeti matbuat takyid değil tanzim ediliyor.”

19 Aralık 1924- Başyazı (H. Cahit): “Bursa intihabadından... Bursa müntehipleri kendilerinin hürriyeti intihablarına mümenaat edilmek istendiği zannına düşünce bu defa Nurettin Paşa lehine daha büyük bir ekseriyetle temayül edeceklerdir. Hiç yoktan memlekette bir Nurettin Paşa meselesi çıkacaktır ve bunda zevahir Halk Fırkası aleyhinde bulunacaktır.”

22 Ocak 1925- Başyazı (H. Cahit): “Liberallik, muhafazakârlık... Nurettin Paşa'nın meclise kabulünü isteyen biz değil miydik? Sebillürresat muharrirleri bu münasebetle yazdığımız bir makalede onların bu vatanın evladı olduğunu söyleyerek sui taraf münasebetlerine karşı kendilerini müdafaa eden biz değil miydik? Bahsin uzaması bizi esasa dair olan mutalaatı yarına bırakmaya mecbur ediyor.” Bu yazı bir gün sonra devam ediyor ve liberalizmi öven bir biçimde sona eriyor.

VARGI

Tanın gazetesinin başyazı ve haberlerinden aldığımız bu örnekler, zaferden “Takrir-i Sükûna” kadar (1922 Eylül- 1925 Mart) geçen devrede İstanbul mehafilinin Ankara'yı kendilerine karşı bir odak olarak gördüğünü gösterir. Günümüz koşullarında bu yazılar makul bir sertlikte sayılabilir. Ne var ki, yeni bir devlet oluşturmaya, o döneme kadar öngörülmemiş bir dizi dönüşümle hazırlanan Ankara'daki inkılâpçı kadroyu ürküttükleri açıktır. 1924

yılıının son aylarında istifa eden İsmet Paşa'nın yerine Başvekâlete atanan Fethi Bey'in ılımlı tavrı, o günlerde İstanbul basınınca müfrit diye nitelenen Gazi'nin yandaşı kadroları adeta kışkırtmıştır. Fethi Bey'in şehreminin seçimle gelmesine taraftar olması Dâhiliye Vekili Recep Bey'in istifasına neden olmuş, bu da Fethi Bey kabinesini sona yaklaştırmıştır.

Hüseyin Cahit'in yazılarında gündeme getirdiği İstanbul'un ayrıcalığı kavramı, yeni kurulmakta olan üniter yapıyı tehdit olarak algılanmıştır. İstanbul "Takrir-i Sükûn" yasasının kabulü ile sinmiş, Ankara'ya zımnen biat etmiştir. Fakat İzmir İktisat Kongresinde temelleri atılan liberal ekonomik politika sayesinde İstanbul sermayesi, Ankara'daki inkılâpçı kadroları kısa sürede kuşatmıştır. Başvekil İsmet Paşa'nın "affairistler" isyanı bu kuşatmayı kırmaya muvaffak olamamıştır. Daha sonraları Ankara'nın bağrından çıkan Celal Bayar ve arkadaşlarının İş Bankası grubu, bu kuşatmayı perçinlemiş ve nihayet Ankara 1950'de ticaret ve sanayi sermayesi ile büyük toprak sahiplerinin iktidarı tarafından ele geçirilmiştir. Günümüzde İstanbul eski başat konumuna fazlası ile ulaşmış, "en ziyade kayrılan" bir eyalet olma yolunda hızla ilerlemektedir. Ne yazık ki, Ankara'nın kendini savunacak bir matbuatı bile yoktur.